

Формування естетичної культури підростаючого покоління

Резюме. У статті розглядаються поняття «естетична культура», «художня культура» та «культура» які відображають ту конкретну сферу культури, яка кристалізується навколо мистецтва і включає в себе всі форми діяльності людей з виробництва і споживання художніх цінностей, по їх збереженню та розповсюдженню, на їх наукове вивчення, по художній освіті і вихованню. Тільки цілеспрямоване залучення учнів у різноманітну творчу художню діяльність здатне оптимально розвинути їх природні здібності, забезпечити глибоке розуміння естетичних явищ, підняти до розуміння справжнього мистецтва і краси дійсності. Загальний характер естетичної культури дає можливість виявити естетичні аспекти різних сторін життєдіяльності особистості.

Ключові слова: естетична культура, художня культура, культура, естетичне виховання, художньо-творча діяльність, позаурочна діяльність.

Rezümé. A cikkben a következő fogalmak tisztázására teszünk kísérletet: „esztétikai kultúra”, „művészi kultúra” és „kultúra”, melyek a kultúrának azt a konkrét szféráját tükrözik, mely a művészetben alapszik és magába foglal minden olyan termelési és fogyasztási tevékenységet, mely a művészi értékek megőrzésére és népszerűsítésére irányul, valamint magába foglalja művészeti értékek nevelői céllal történő felhasználását a művészet oktatásában. A diákok céltudatos bevonása a sokrétű művészi alkotó tevékenységekbe a leghatékonyabban fejleszti a saját ösztönös képességeiket, és biztosítani tudja az esztétikai jelenségek mély elsajátítását és megértését, hogy valóban megértsék és felismerjék a valódi művészetet és szépséget. Az esztétikai kultúra általános természetét lehetővé teszi az esztétikai aspektusok megjelenését a személy élettevékenységének különböző oldalain.

Kulcsszavak: esztétikai kultúra, művészi kultúra, kultúra, esztétikai nevelés, művészi-kreatív tevékenység, tanórán kívüli tevékenységek.

Abstract. In this article the following concepts have been taken into consideration: 'aesthetic culture', 'artistic culture' and 'culture'. These notions reflect that particular sphere of culture which is based on art and include all production and consumption activities which concentrate on the preservation and promotion of artistic values. Furthermore, in this given sphere of culture, the artistic values are used for pedagogical and scientific purposes in the education of art. Only the deliberate involvement of students in the diverse creative artistic activities can efficiently develop their instinctive skills and provide them with the understanding and acquirement of aesthetic phenomena. This is necessary to understand and recognize the beauty of real art. The general nature of aesthetic culture enables the appearance of aesthetic aspects in the different sides of livelihood of a person.

Keywords: aesthetic culture, artistic culture, culture, aesthetic education, creative artistic activity, extracurricular activities.

Постановка проблеми. Поняття «естетична культура» увійшло в науковий обіг порівняно недавно. Разом з тим в теорії естетичної культури є ще ряд неопрацьованих і дискусійних проблем, це пояснюється тим, що вона знаходиться на перетині двох наук - естетика і культурології і безпосередньо залежить як від існуючих уявлень про сутність естетичного ставлення людини

* Кандидат педагогічних наук, Закарпатська академія мистецтв, м. Ужгород. * A pedagógiai tudományok kandidátusa, Kárpátaljai Művészeti Akadémia. * Candidate of Pedagogical Studies, Transcarpathian Academy of Arts.

до дійсності, так і від розуміння сутності, структури, соціальних функцій культури.

Для теорії естетичної культури важливо чітко розходження змісту поняття «естетична культура» і «художня культура». Останнє означає ту конкретну сферу культури, яка кристалізується навколо мистецтва і включає в себе всі форми діяльності людей з виробництва і споживання художніх цінностей, по їх збереженню та розповсюдженню, на їх наукове вивчення, по художній освіті і вихованню [1].

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Велике значення у межах зазначеної теми мають праці Ю. Борєва, Є. Бондаревської, А. Бурова, А. Веремієва, М. Кагана, А. Павловського, Є. Торшилової, В. Шестакова, Є. Яковлева та інших, де розглядаються філософські аспекти формування особистості, теоретичні проблеми, які виступають в якості наукових підстав вивчення природи смаку, а також методологічні аспекти наукового аналізу естетичної свідомості та її складових. Проблемам естетичної свідомості та її розвитку в педагогічному аспекті присвячено наукові праці А. Бурова, М. Кагана, Н. Кіященко, Л. Когана, Н. Лейзерова, А. Молчанової та інших авторів. Психологічний аспект проблеми естетичного розвитку особистості у своїх дослідженнях розглядали такі психологи, як Л. Виготський, А. Ковальов, І. Кон, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе, П. Якобсон. Проблеми естетичного ставлення підростаючого покоління до дійсності, мистецтва, внутрішнього світу особистості розкрито Б. Астафьєвим, А. Бакушинським, Д. Кабалецьким, Є. Коротєєвою, А. Малюковим, Н. Фоміною та іншими. Сучасні проблеми в економічному, соціальному та духовному житті суспільства вносять свої корективи у педагогічні цілі, завдання та методи. На сьогодні існує обмежена кількість наукових педагогічних праць, які б висвітлювали сучасні проблеми художньо-естетичного виховання підростаючого покоління у світлі зазначених суспільних проблем.

Мета. Естетична культура - більш широке поняття, вона пронизує всі сфери, зони, ділянки культури, тому що естетична активність людини проявляється універсально, в усіх без винятку областях її діяльності - в праці, в науковому пізнанні, в спорті, в повсякденному спілкуванні людей і їх житті.

Виклад основного матеріалу. У філософії поняття «культура» потрібно для того, щоб визначити сукупний, різнобічний і, разом з тим, цілісний світ людської діяльності, який включає в себе над біологічні способи діяльності, що виробляються в ході її розвитку (форми опредметнення і розпредметнення), так і саму її предметну об'єктивацію (другу природу). Таким чином, культура стає механізмом соціального успадкування всього людського досвіду, що забезпечує спадкоємність історичного процесу і його безперервного оновлення.

Звідси виникають такі висновки:

1. У культурі слід розрізняти три відносно самостійні пласти - матеріальний, художній і духовний. Що стосується естетичної культури, то вона є аспектом і матеріальної, і духовної, і художньої культур, в кожній з них маючи відомі особливості.

2. Інший напрямок структурного членування культури дозволяє виділити, з одного боку, способи людської діяльності, що її складають, а з іншого - предмети, в яких діяльність об'єктивується. Виходячи з цього для розуміння естетичної культури в ній необхідно розрізняти, по-перше, естетичні якості самих процесів діяльності людей, і, по-друге, естетичні якості продуктів цієї діяльності. Разом з тим, оскільки культура охоплює і діяльність опредмечуючих і діяльність розпредмечуваних, оскільки естетична культура відповідні параметри тієї і іншої: в одному випадку мова йде про творення краси, витонченості, грації і т.д. (в дійсності і поведінці людей), в іншому - про процеси споживання і освоєння існуючої культури, опосередкованих естетичними потребами, смаками, поглядами.

3. Культура творить людьми, і вона ж творить людей. Тому продуктом культури є не тільки науковий трактат, знаряддя праці, твір мистецтва, а й сама людина, яка стає людиною в тій мірі, в якій вона опанує більшою чи меншою частиною культурної спадщини. Відповідно до цієї двоплановості культури естетична культура включає в себе і естетичні якості предметної діяльності людей, і діяльність по естетичному вихованню людини, формує її потреби і здатність підвищувати загальний естетичний потенціал культури.

4. Культура двостороння і в тому сенсі, що вона завжди містить в собі - в тій чи іншій конкретно-історичній пропорції: дві суперечливі тенденції до стереотипності діяльності і до подолання цієї стереотипності, тобто до творчості, до творення нового. Зрозуміло, що це відноситься в повній мірі і до естетичної культури, в якій взаємодіють збереження певних смаків, норм, ідеалів, що передаються самій традиції, виховання, мистецтва з покоління в покоління, і їх перетворення в процесі формування нових ідеалів, норм, смаків (характерніші приклади - зміна стилів в історії мистецтва, зміна форм етикету в історії спілкування людей, зміна мод в людському побуті).

5. Змінюється і масштаб естетичної культури. У найзагальнішому і широкому сенсі ми говоримо про естетичну культуру людства: зрозуміло, єдиної, цілісної, несуперечливої естетичної культури людства і в історії ще не було і не могло бути, оскільки культура завжди відображає стану, класову, етичну, національну різноманітність суспільства. У реальному своєму бутті естетична культура існує лише в контексті культури того чи іншого суспільства, тієї чи іншої нації. У цьому переконається кожна людина, яка потрапляє в іншу країну, що вивчає експозиції історичних, етнографічних, художніх музеїв. Разом з тим кожен знає з власного досвіду, що і невеликі

соціальні групи - сім'я, дружня компанія студентів, виробничий колектив цеху часто характеризуються своєрідною естетичною культурою, що відрізняє їх від інших однорідних груп [2].

Нарешті, найбільш «дрібний» її масштаб - естетична культура особистості, що характеризує і спосіб практичної діяльності даного індивідуума, і рівень його естетичної свідомості.

Естетичне виховання виявляється способом зв'язку естетичної культури суспільства, нації і естетичної культури особистості, способом перетворення першої в другу, а естетично орієнтована предметна діяльність конкретних людей є спосіб перетворення естетичної культури особистості в естетичну культуру суспільства [3].

Існує повір'я про те, що великий Данте був одним з перших, хто піднявся на гору для того, щоб просто помилуватися з неї красою навколишнього пейзажу. Якщо слідувати цій версії, то значить, зовсім недавно, всього якихось 600-700 років тому чуттєвий світ людини перебував під сильним впливом різного роду тенденцій.

Не станемо гадати, чи так було насправді, а лише нагадаємо про те, що органи чуття людини (зір, слух, і ін.) В процесі трудової діяльності пройшли тривалий шлях розвитку, і тільки в постійному контакті з естетично значущими явищами з'явилася можливість перетворення почуттів фізіологічних і почуття естетичні.

Лише завдяки праці, розвитку органів почуттів, завдяки успадкуванню досвіду минулих поколінь «... людська рука досягла того високого щабля досконалості, на якому вона змогла, ніби силою чарів, викликати до життя картини Рафаеля, статуї Торвальдсена, музу Паганіні.» тобто естетичне почуття – більш високий тип людського почуття. Саме розвинене естетичне почуття є передумовою для людських уявлень про світ як про доцільну досконалість [4].

Передісторія естетичного розвитку людини - це відображення складних матеріальних і духовних процесів всієї культури суспільства. Іншими словами, естетична культура є культура суспільства в цілому. У найзагальнішому вигляді матеріальна і духовна культура є «історичний продукт, результат діяльності цілого ряду поколінь, кожна з яких стояла на плечах попереднього, продовжувала розвивати його промисловість, його спосіб спілкування видозмінювало відповідно до змінених потреб його соціального ладу».

Тобто культура - це процес освоєння і перетворення сил природи, суспільних відносин і самої людини, який здійснюється в його інтересах і проявляється в творенні матеріальних і духовних цінностей.

Поняття культури включає в себе два аспекти, що відповідають двом органічно взаємопов'язаних сторонам трудової діяльності людини. Матеріальна культура охоплює всю сферу матеріальної діяльності людини і її

результати (знаряддя праці, процес праці, одяг, житло та ін.). Матеріальна і духовна культури пов'язані між собою.

Загальний характер естетичної культури дає можливість виявити естетичні аспекти різних сторін життєдіяльності особистості. Поряд з традиційними уявленнями про наявність естетичних аспектів в поведінці, бутті особистості, розгляді естетичних сторін знарядь праці і предметів побуту і т.д. вчені пропонують шлях по дослідженню естетичного змісту процесу праці, аналізують естетичні особливості спорту і т.д. Все це говорить про затвердження в естетичній науці розширеного погляду на естетичну культуру. Це, в свою чергу, ставить задачу більш глибокого розгляду тих процесів, які вже досліджуються, а також висуває на порядок денний дослідження тих сторін нашого життя, які ще залишаються поза полем зору фахівців.

Основи естетичного розвитку особистості закладаються з раннього віку, але провідна роль належить школі, коледжу, покликаної створити фундамент для подальшого вдосконалення цього процесу.

Естетичне виховання в школі, коледжі здійснюється перш за все в уроках в системі вивчення навчальних дисциплін. Кожен навчальний предмет в навчальному закладі має великі можливості для естетичного виховання підростаючого покоління. Ці можливості укладені в змісті навчального процесу, в його організації, діяльності учня і самого педагога.

Продовженням роботи по формуванню естетичної культури на уроках є творча художня діяльність учнів в процесі позаурочної діяльності. Естетичне виховання в школі, коледжі проводиться регулярно. Як говорилося раніше основи естетичного розвитку особистості закладається з раннього віку, але провідна роль для подальшого вдосконалення цього процесу належить періоду навчання в коледжі. Для цього класний керівник повинен вивчити особливості учнівської аудиторії та кожного учня, зокрема, його загальної культури, інтелекту, інтересів, їх конкретних проявів під впливом нового мікросередовища, звернути увагу на характер міжособистісних відносин.

Під керівництвом класного керівника в стінах будь-якого навчального закладу щотижня проводяться класні години, де учні повинні самостійно готуватися дорученою класною годиною. Велике значення для всебічного розвитку учнів має їх діяльне спілкування з прекрасним і в дійсності, і в мистецтві, і створення прекрасного в процесі творчої діяльності.

Художньо-творча діяльність особистості в різних сферах мистецтва залежить від специфіки вікового розвитку і в повній мірі визначається нею. Саме ця специфіка дозволяє вважати, що підлітковий вік - це період розкриття накопичених знань.

Успішному виконанню цієї важливої життєвої функції сприяють довірливе підпорядкування авторитету, підвищена сприйнятливність, вразливість, чутливо-образний характер мислення учня, нерозчленованість творчої

і співтворчої діяльності, ігрове ставлення до багато чого, з чим доводиться стикатися в оточуючій дійсності.

Більш того, в учня кожна з відмічених здібностей виступає, головним чином, своєю позитивною стороною. У цьому полягає неповторна своєрідність даного віку, що виражається в особливій схильності до творчості в усіх його проявах.

Ці особливості сприйняття і творчості учня характеризують розвиток особистості насамперед в області мистецтв, близьких до світу театру. Специфіка власне театральної творчості, яка передбачає аналіз діяльності учня в ролі актора - виконавця, актора-творця, ніколи не розглядалася. Проте цей аспект, на наш погляд, являє собою значний інтерес, тому що на сьогоднішній день ці особливості залишаються невиконаними.

З метою виявлення особливостей сприйняття театального мистецтва можна дати ряд завдань. В позаурочній діяльності з учнями можна використовувати тематичні ігрові програми, в основі яких лежать сценарії, що включають ігри, пісні, танці. Така добірка ігор, що переходить в театральну дію, здійснює на підлітків великий емоційний вплив.

Форми проведення ігрових програм можуть бути найрізноманітнішими: подорож, ігрові КВК, змагання команд, вікторини і т.д.

Не відвідуючи театри, музеї, мало читаючи, сучасне підрастаюче покоління сотні годин витрачає на поглинання найрізноманітнішої екранної інформації. Змінити цю соціально-культурну ситуацію неможливо, тим більше що весь цивілізований світ сьогодні говорить, спілкується, працює і обмінюється інформацією на мові телебачення і комп'ютерів.

Єдиний вихід із цього становища - виховувати культурного глядача, який умів би самостійно вибирати потрібну йому екранну інформацію і користуватися нею розумно.

Не тільки захопити, викликати сильні емоції і дати нову цікаву інформацію здатний екран. В руках педагога він може стати засобом активного розвитку особистості, її творчих можливостей. Наприклад, такі телевізійні передачі, як «КВК ліга», «Вікторина», «Голос країни», «Україна має талант», «Х фактор» і т.д.

Як одна з широких сфер формування естетичних відносин, виховні години та розваги дозволяють на конкретній практичній основі з'єднати моральні і естетичні норми у вихованні учня. Учні добре можуть проявити себе на показових виховних годинах, бути ведучим, розкрити свої таланти, зіграти роль в інсценуваннях, заспівати, станцювати, прочитати вірші, зіграти на інструменті, намалювати картину і т.д. Далі в більш широкому масштабі, брати участь на конкурсах, що проводяться серед навчальних закладів, обласних, міських, республіканських, як «КВК», олімпіади, читання віршів і т.д. В результаті цього формується естетична культура підрастаючого покоління, що

включає в себе виховання і розвиток естетичних потреб, інтересів, смаків, формування широкого естетичного кругозору і рис прекрасного в духовному і фізичному вигляді учнів, розвиток художньо-творчих здібностей, прагнення вносити красу в навколишнє життя, в навчання, працю, поведінку [5].

Висновки і перспективи. Тільки цілеспрямоване залучення учнів у різноманітну творчу художню діяльність здатне оптимально розвинути їх природні здібності, забезпечити глибоке розуміння естетичних явищ, підняти до розуміння справжнього мистецтва і краси дійсності. При проведенні самими учнями виховних годин, вони оформляють місця проведення заходів як прикраса кулями, випускають стінгазету, пишуть реферати, виставляють книги з даної тематики, готують буклети, запрошують гостей, готують костюми. Гуманна суть етики, як відомо, розкривається найбільше в красі людських вчинків, у розвитку творчих задатків особистості і в діяльності, спрямованій на досягнення суспільно значущих цілей. Класний керівник організовує зустрічі учнів з медичним персоналом, правоохоронними органами, акторами драматичного театру і кіно, художниками, учасниками ВВВ, письменниками. Загальність естетичного виховання і художньої освіти обумовлена тим, що учні взаємодіють з естетичними явищами в духовному житті, повсякденній праці, спілкуванні з мистецтвом і природою, в побуті і міжособистісному спілкуванні. Скрізь і завжди їх супроводжує краса і потворне, трагічне і комічне. З цього випливає, що не може бути всебічно, гармонійно розвиненої людини без естетичної грамоти, ідеалів, естетичного розвитку і художньої освіченості, без уміння в роботі доводити якість продукції до естетичної досконалості.

Для успішного здійснення естетичної підготовки учнів необхідні певні умови:

- система естетичного виховання, яка передбачає чітку постановку завдань естетичного виховання, як складової частини загальної мети навчально-виховного процесу;
- відбір інформації, необхідної для майбутньої успішної професійної, естетично значимої діяльності і переробка цієї інформації в систему навчальних предметів і позаурочних занять;
- вибір форм і методів навчання і виховання, спрямованих на вдосконалення естетичної свідомості та реальної педагогічної діяльності з естетичного виховання учнів;
- педагогічна практика, системна діагностика, контроль та облік, що дозволяє визначати рівні розвитку естетичної культури майбутнього фахівця.

Естетична культура, будучи частиною нашого життя, все настійніше входить в неї, а прилучення до неї, оволодіння нею надають позитивні впливи на життя особистості.

Для розвитку в учнів умінь естетично сприймати прекрасне в навколишньому середовищі, житті людей, бачити красу краю, пробуджувати емоційну чуйність, класний керівник організовує екскурсії по історичним та святим місцям. Культурно-побутові екскурсії в музеї, де підростає покоління знайомляться з історією, визначними пам'ятками міста, краю, відвідування учнями театру, кінотеатру, концертів, різних художніх виставок, бібліотек, в пам'ятні дні покладання вінків і т.д. Естетична культура допомагає людині не тільки жити краще, але і стати кращою, сприяє її різнобічному розвитку, збагачує його внутрішній світ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чернокозов А. И. История мировой культуры (Краткий курс). / Чернокозов А. И. - Ростов-на-Дону, «Феникс», 1997. - 472с.
2. Гуревич П. С. Культурология. Учебное пособие. / Гуревич П. С. - М., Знание, 1996. - 288с.
3. Белинский В.Г. Эстетика: Словарь под ред. Беляева А.А и др. / Белинский В.Г. - М.: 1989. - 447с.
4. Чавчавадзе Н.З. Культура и ценность. / Чавчавадзе Н.З. - Тбилиси: 1984. - 171с.
5. Бокотей Л.Л. Психолого-педагогический потенциал этнокультуры как ресурс формирования духовно-нравственного воспитания подрастающих поколений / Бокотей Л.Л. // Психологическая наука и образование (электронный журнал). 2010. — № 3.